

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ДАНИЕЛА СЪБЕВА ВИЧКОВА

**БЪЛГАРСКОТО ЦЕНТРАЛНО БЛАГОТВОРИТЕЛНО ОБЩЕСТВО
(БЦБО) /1876-1877/**

СТРУКТУРА И ПРОГРАМА

АВТОРЕФЕРАТ

на

ДИСЕРТАЦИЯ

за присъждане на образователна и научна степен **доктор**
шифър 05.03.06. **История на Българското възраждане**

Научен ръководител:

доц. д-р Огняна Маждракова-Чавдарова

Членове на Научното жури:

проф. д.и.н. Илия Тодев

проф. д.и.н. Николай Жечев

проф. д-р Пламен Митев

доц. д-р Огняна Маждракова-Чавдарова

доц. д-р Антоанета Кирилова

София

2015

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита от научния състав на секция „Българите, Османската империя и Европа” в Института за исторически изследвания към Българска академия на науките на заседание от 12 май 2015 г.

Дисертацията се състои от Увод, изложение от четири глави, Заключение, Извори и библиография и Приложения в общ обем 347 страници.

Публичната защита ще се състои на 8 юли 2015 г. от 14, 30 ч. в на Института за исторически изследвания към Българска академия на науките (София, бул. „Шипченски проход” № 52, бл. 17).

Материалите по защитата са публикувани на интернет страницата на Института за исторически изследвания към Българска академия на науките (<http://www.ihist.bas.bg>).

В българската политическа история през Възраждането „комитетското десетилетие“ завършва с Българското централно благотворително общество (БЦБО) (1876-1877). БЦБО е българска политическа организация, но е създадена и съществува като легална благотворителна организация на територията на Румъния. Обществото е една от българските емигрантски организации на територията на Румъния със значителен членски състав. Популярността на БЦБО през периода на неговата дейност е значителна, освен сред емиграцията в Румъния, още сред българите в Русия и Сърбия.

БЦБО ползва опита, идеите и структурата на предходните политически организации на българите, създадени в периода 1866-1876 г., приобщава дейци – бивши членове на Тайния централен български комитет (ТЦБК), Българския революционен централен комитет / Българския революционен комитет (БРЦК/БРК), Българското човеколюбиво настоятелство (БЧН). В сложната международна обстановка (1876-1877) и със значимата подкрепа на Русия Обществото намира подходящия път за осъществяване на своите политически задачи и има реална заслуга за българското освобождение.

Изследванията за БЦБО и за различните му прояви продължават повече от 130 години. До днес няма цялостно монографично изследване за тази политическа организация, независимо от многобройните статии и споменавания на организацията в историческата литература.

Цел и изследователски задачи

Основната цел на изследването е да представи структурата и програмата на БЦБО. Работи се с необнародвани и публикувани документални материали и се използват досегашните изследвания на различни автори, засегнали въпроси, свързани с БЦБО. При написването на дисертацията са поставени следните изследователски задачи:

- да се проследи фактографската история при създаването на БЦБО и да се издири информация за учредителите на организацията;

- да се уточни съставът и организационната структура на БЧН и на Централното общество (ЦО) в Букурещ;

- да се издири информация за българските и чуждите дейци, провъзгласени за почетни членове на БЦБО;

- да се установи броят, членският състав и организационната структура на клоновете на организацията в Румъния - българските благотворителни общества (ББО) и на женските благотворителни общества (ЖБО), свързани с БЦБО;

- да се определят етапите в организационното изграждане на БЦБО;

- да се проучат задачите, отразени в съхранените протоколи на Централното общество в Букурещ; да се издири информация за проектираните задачи на БЦБО (политически, организационни, пропагандни и благотворителни);

- да се изследват етапите на изработване на Политическата програма за решаване на българския въпрос и да се прецизира датирането на отделните варианти на програмата; да се уточнят дейците на БЦБО, участвали в изработването и обсъждането на Политическата програма;

- да се проследи по документи провеждането на Общото събрание /Народен събор/ на БЦБО (ноември 1876).

В представения труд се разглеждат проблемно-хронологично въпросите на създаването, структурата и програмата на БЦБО. Посоченият **хронологичен период** (1876-1877) се отнася само за историята на Централното общество (ЦО) в Букурещ; за клоновете на организацията в отделните румънски градове не са запазени документи за прекратяване на тяхната дейност. Функционирането на някои общества продължава и след 1877 г. В България е съхранен архивен източник за дейността на ББО в Турну Магурели през август 1878 г.

Настоящата дисертация няма претенции да изчерпи всички поставени въпроси. Много от тях несъмнено ще привличат вниманието на изследователите и в бъдеще. Поради големия обем в дисертацията не се разглеждат идейните възгледи на дейците, участващи в БЦБО и идеологията на политическата организация.

Структура на дисертацията

Дисертационният труд се състои от Увод, изложение в 4 глави, Заключение, Извори и библиография, Приложения.

В **Увода** на дисертацията се обосновава необходимостта от разработката на темата и се прави обзор на архивните материали, документалните публикации и информацията във възрожденския периодичен печат, включен е и историографски преглед.

За разлика от други български политически организации през възрожденския период, за които има фрагментарна информация, за дейността на БЦБО е съхранен богат документален архив. Изворовата база за изследване на Централното общество в Букурещ се отличава със значителна пълнота, но документацията за българските благотворителни общества, влизащи в структурата на организацията е оскъдна. Независимо от многото оцелели до днес документални страници за ЦО в Букурещ, трябва да се подчертае, че липсват основни документи за важни прояви на Обществото в началния етап (10 юли – ср. на август 1876) и в последния стадий (април – май 1877) от неговото съществуване. Тези периоди са ключови, за да може да се пресъздаде една пълна и цялостна картина на историческото развитие на БЦБО и да се обрисуват конфликтите в организацията и външните вмешателства.

Важно неблагоприятно обстоятелство е това, че много от българите, участващи в БЦБО, остават да живеят в Румъния след 1878 г. и техните лични документални сбирки са разпилени. Българската държава и българските учени полагат големи усилия, за да спасят българското

документално богатство до началото на Първата световна война, когато все още има живи участници във възрожденските български организации, провеждат се научни експедиции в Румъния. Документацията на благотворителните общества обаче остава несъбрана или се разпилява, особено в периода след Балканските войни (1912-1913). Пътят на документите на БЦБО от личните архиви до обществените архивохранилища е много дълъг – близо 70 години се оказват необходими, за да се съберат и комплектуват документите на организацията и да бъдат достъпни за ползване от изследователите.

Изворите в българските архивохранилища по темата на дисертацията се съхраняват основно в НБКМ-БИА (Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив); БАН-НА (Българска академия на науките – Научен архив); БАН-ИИИ-НА (Българска академия на науките – Институт за исторически изследвания - Научен архив); ДВИА-Велико Търново (Държавен военноисторически архив). Отделни документи и материали се откриват и в национални и регионални музеи, в къщи-музеи и регионални архиви.

Особено важни исторически извори за проучване на проблемите, разглеждани в настоящия труд, са документите от три архивни фонда: ф. 56 (БЦБО) и в личните архивни фондове на председателя на БЦБО Кириак Цанков (ф. 5) и на секретаря на БЦБО Петър Енчев (ф. 232). В личните архивни фондове на членове на БЦБО има отделни архивни източници по темата на дисертацията: ф. 3 (Иван Кишелски – почетен член на БЦБО); ф. 4 (Киро Тулешков – деец на ББО-Болград); ф. 63 (Стефан Стамболов – деец на ЦО); ф. 64 (Димитър Горев – деец на ББО-Гюртево); ф. 99 (Георги Стойчев – деец на ББО-Александрия); ф. 116 (Иван Грудов – деец на ЦО); ф. 117 (Тома Кърджиев – представител на БЦБО); ф. 199 (Петър Берковски – деец на ББО-Браила); ф. 223 (Янко Ангелов – деец на ББО-Гюртево); ф. 250 (Иван Вазов – деец на ЦО); ф. 443 (Иван Бобевски

– деец на ББО-Слатина); ф. 480 (Георги Золотович – деец на ЦО); ф. 545 (Тома Пантелеев – деец на ББО-Слатина); ф. 692 (Димитър Калевич – деец на ББО-Александрия); ф. 759 (Ангел Орукин – делегат на БЦБО); ф. 778 (Тодор Алтънов – делегат на БЦБО); ф. 802 (Димитър и Христо Хаджиданиилови – дейци на ББО-Крайова). В личните архивни фондове на съвременници, осъществявали контакти с БЧН и БЦБО (или съхранили документи от БЦБО), има материали, свързани с дисертационното изследване: ф. 2 (Любен Каравелов); ф. 18 (Павел Калянджи); ф. 80 (Димитър Ценович); ф. 87 (Панайот Хитов); ф. 110 (Тодор Пеев); ф. 111 (Марин Дринов); ф. 112 (Светослав Миларов); ф. 123 (Филип Симидов); ф. 179 (Пандели Кисимов).

В БАН-НА се намират част от фондовете на Стефан Стамболов (ф. 19 К); Тодор Пеев (ф. 22 К); Иван Вазов (ф. 112).

За дейците на БЦБО биографични изследвания има в архивните фондове на Иван Стойчев (ДВИА-Велико Търново, ф. 012) и Димо Минев (ДА-Велико Търново, ф. 1440).

Най-важните документи за историята на една политическа организация през този исторически период са уставните и политическите програмни документи, протоколните книги; касовите книги; книгите за кореспонденция; книгите (или списъците) на членовете; пълномощните документи. За дейността на Централното общество в Букурещ са съхранени устав, учредителен акт, протоколи от заседанията, две касови книги и значителен брой сметководни документи, пълномощни документи и обемна кореспонденция. Запазени са вариантите на Политическата програма, изработена от БЦБО (септември-ноември 1876) и Мемоарът до Великите сили (декември 1876).

Дейността на БЦБО във връзка с формирането на доброволчески отряди за Сръбско-турската война (1876) и за Българското опълчение (1877) е отразена и в запазените списъци на „своеволниците” и на

„българските войници”, налични в НБКМ-БИА и в ДВИА-Велико Търново (ф. 42К (Щаб Българско опълчение)).

Основните документи от функционирането на благотворителните общества: протоколите за създаване и прекратяване на дейността на благотворителните общества, уставите на отделните клонове и техните протоколни, касови и копирни книги не се намират в архива на БЦБО (ф. 56). Това обстоятелство затруднява историческото изследване. Във ф. 56 (БЦБО) са налични само преписи на протоколи от заседания на някои благотворителни общества (ноември 1876) и част от изпратените писма до ЦО. Във ф. 105 (ББО-Гюргево) са съхранени само разписки за дарени суми, а във ф. 99 (Георги Стойчев) са налични нареждания за отпускане на парични суми от ББО в Александрия. Има оскъдни източници за изследване на женските благотворителни общества, свързани с БЦБО (с изключение на публикувания като самостоятелна брошура Устав на женското благотворително общество в Букурещ и отделни писма, запазени във ф. 56 в НБКМ).

Фотодокументите са важен и ценен исторически извор за БЦБО; чрез автографите и посвещенията върху снимките се идентифицират дейците, разкриват се роднинските връзки, допълва се и се уточнява липсваща информация в останалите документи. Освен личните портрети на дейците, до нас е достигнала и групова снимка на участниците в Общото събрание (Народен събор), ноември 1876 г. Основните портретни сбирки, които са използвани при написването на дисертацията, са колекциите в НБКМ, БАН-НА, БАН-ИИИ-НА и НБИВ-Пловдив.

Печатите на БЧН, на ЦО в Букурещ и на отделните благотворителни общества в Румъния са необходими за историческото изследване (за установяването на оригиналността на документите). Сведения за времето на създаване на някои благотворителни общества и за приемствеността между БЧН и БЦБО могат да се извлекат от символните

изображения върху техните печати. При работата върху дисертацията са използвани изследванията на Иван Стойчев и Христо Дерменджиев за печатите на българските революционни комитети и на възрожденски организации. Металните печати на БЧН, БЦБО и ББО-Болград се съхраняват в НБКМ-БИА, БАН-НА и БАН-ИИИ-НА.

На страниците на българския емигрантски печат в Румъния през 1876-1877 г. се публикуват уставите на някои благотворителни общества; отделни касови отчети; възвания; съобщения за учредителните събрания, съдържащи сведения за членския състав на ББО, за подадени оставки и промени в настоятелствата на обществата или отразяващи благодарност към дарителите. Обнародват се вариантите на Политическата програма, изработена от БЦБО (септември – ноември 1876) и Мемоарът до Великите сили (декември 1876). Чрез печата стават популярни текстовете на „благодарителните адреси” до световноизвестни обществени и политически дейци, подкрепили българската кауза.

Историята на БЦБО не може да се осветли цялостно и достоверно, без да се ползват документите, свързани с политическата организация, съхранени в руски, румънски, сръбски и други чужди архивохранилища. При работата върху дисертацията са ползвани копията на документи от руски, австрийски и румънски архиви, притежавани от БАН-ИИИ-НА и БАН-НА.

В научно обръщение е влязъл богат и интересен изворов материал за дейността на организацията, но цялостна документална публикация на запазения архив на БЦБО не е осъществена. В следосвобожденска България първите документални публикации, представящи дейността на БЦБО, осъществява Дабко Устагенчев в своите статии (1896 – 30-те години на ХХ в.). Председателят на БЦБО Кириак Цанков публикува списък на документите в личния си архив (1895), а през 1903 г. отпечатва френския текст на Политическата програма, изработена от БЦБО и изпратена до

Великите сили (декември 1876). Никола Чехларов намира и разчита Копирната книга на БЦБО (1906). Благодарение на него днес имаме един основен източник за водената от БЦБО кореспонденция. Полезна документална публикация е аотираният сборник „Априлско въстание 1876” (1954-1955). Част от документите, свързани с БЦБО, излизат в сборниците „Българското опълчение” (1956), „Освобождение Болгарии от турецкого ига” (1961), „Възпоменателен сборник по случай стогодишнината от Освободителната руско-турска война 1877-1878” (1979). Ценни са документалните издания, подготвени от български и румънски историци и разкриващи различни прояви от дейността на българската емиграция в Румъния (в тях са включени отделни документи, свързани с дейци на БЦБО): "Българите в Румъния XVII-XX в." (1994) и „Българските училища в Румъния през XIX век. Документи 1858-1877” (1999).

Спомените за БЦБО трудно могат да се обхванат в пълнота, защото почти всички участници в Сръбско-турската война и в Българското опълчение отбелязват отделни моменти от дейността на БЦБО, българските емигранти в Румъния също споменават за Българското човеколюбиво настоятелство (БЧН) (август 1875 – юни 1876) и БЦБО. Най-пълни спомени оставя Иван Вазов, който прави опит за цялостно представяне на дейността на Централното общество в Букурещ.

Редица въпроси, свързани с БЦБО, са разглеждани в изследванията на български и чуждестранни учени (основно руски, румънски и сръбски) в продължение на повече от един век. При написването на дисертацията е използвана подборно литература с широк тематичен и хронологичен обхват. На първо място трябва да се отбележат изследванията, посветени на политическата история на Българското възраждане, осъществени от Дабко Устагенчев, Михаил Димитров, Александър Бурмов, Христо Гандев, Христо Христов, Николай Генчев, Крумка Шарова, Константин Косев, Николай Жечев, Веселин Трайков, Огняна Маждракова-Чавдарова, Дойно

Дойнов, Стефан Дойнов, Цветана Павловска, Пламен Митев, Иван Стоянов, Илия Тодев и Пламен Божинов.

Цонко Генов, Иван Стоянов, Елена Хаджиниколова и Андрей Андреев в научните разработки за Славянските комитети в Русия осветляват основни въпроси, свързани с дейността на БЦБО и взаимоотношенията със Славянските комитети. Христо Христов, Евлоги Бужашки, Димитър Токушев, Дойно Дойнов, Георги Плетньов, Иван Стоянов, Елена Хаджиниколова, Вера Бонева и Петко Петков разглеждат Политическата програма, приета на Общото събрание (Народен събор) през ноември 1876 г. Цонко Генов и Елена Хаджиниколова в изследванията си за Сръбско-турската война, 1876 г. представят подробно приноса на БЦБО за изпращането на българските доброволци за участие във войната и проблемите на Българския отбор в Кладово (Сърбия). Константин Косев, Стефан Дойнов, Цонко Генов и Георги Вълков в трудовете си за Руско-турската война, 1877-1878 г. разглеждат БЦБО и ролята му за освобождението на България. Виржиния Паскалева и Маргарита Чолакова изследват женското движение през Възраждането и проучват женските благотворителни общества в структурата на БЦБО.

Руските изследователи разглеждат руско-българските политически контакти, осветляват ролята на Славянските комитети за българското националноосвободително движение, описват отзвук в Русия след Априлското въстание, 1876; в историческите изследвания за Сръбско-турската война, 1876 г. и за подготовката на Руско-турската война, 1877-1878 г. се споменава и дейността на БЦБО (Б. Билунов, А. Н. Гориянов, М. Залышкин, Н. С. Киняпина, И. Козьменко, С. А. Никитин, Н. Овсяный, П. Паренсов, К. Поглубко, К. Струкова, А. Улунян, В. Хвостов, Н. Яковлев). Румънските учени Елена Сюпюр и Константин Велики описват българските емигрантски политически организации и връзките им с румънски дейци. Елена Сюпюр представя организационната структура на

БЦБО, социалния състав на ЦО, биографични данни за дейците на организацията, информация за документалните източници. Николай Червенков (Молдова) разглежда българските преселници в Бесарабия, политическите организации на българите и Болградския филиал на БРЦК и БЦБО. От сръбските исторически изследвания от значение за разработване на дисертационната тема са трудовете на Сава Груич, който е и почетен член на БЦБО. Полезни са историческите трудове на Владимир Стоянчевич (Сърбия) за българо-сръбските отношения по време на Сръбско-турската война (1876) и ролята на БЧН и БЦБО, тъй като проучванията му са базирани на богат документален материал от сръбските архиви.

Въпреки всичко направено много проблеми, свързани с БЦБО, чакат по-задоволително проучване. Най-много публикации има за ЦО в Букурещ, но изследванията не представят в пълнота неговите дейци, а го описват в един силно редуциран състав, посочват се само няколко имена на известни политически, военни и културни дейци, които имат силни позиции в следосвобожденска България (например Стефан Стамболов, Олимпи Панов, Иван Вазов). Допускат се много фактографски грешки за имената на дейците и за периода на тяхното членство в организацията. От почетните членове на БЦБО отново се изтъкват само най-популярните. Няма пълно изследване за структурата на БЦБО (за броя на българските благотворителни общества в Румъния и за техния състав). По този начин имената на десетки родолюбиви българи, работили за освобождението на България в трудните условия на емиграция, остават неизвестни. Не са правени опити за установяване на етапите в организационното изграждане на БЦБО. За проведения от БЦБО Народен събор няма детайлно описание на организацията му, не се разкриват дейците – участници в събора и не се разглежда самото протичане. Политическата

програма, изработена от БЦБО, се изследва, без да се представят пълно етапите в нейното създаване и дейците на БЦБО, които я подготвят.

Глава I. Създаване на БЦБО

В тази глава детайлно се проследяват предпоставките за възникването и самото учредяване на БЦБО. В първия параграф **"Българската емиграция в Румъния"** накратко се припомнят историческите обстоятелства, довели до формирането на значителна по численост българска общност на север от Дунав и благоприятните условия за действие на българската политическа емиграция. Румъния е назована от Захари Стоянов "люлката на нашето политическо възраждане", а Букурещ е център на политическите организации и прояви на българската емиграция през 60-те и 70-те години на XIX век.

Във втория параграф на I глава в хронологична последователност се разглеждат въпроси, свързани със създаването и функционирането на **Българското човеколюбиво настоятелство (БЧН) и българските благотворителни общества на територията на Румъния (август 1875 – 10 юли 1876)**. Издирена е информация от архивните документи и от българския възрожденски печат за дейците, които участват в БЧН. Изтъква се, че на базата на съхранените документални източници през периода март 1876 - юни 1876 г., БЧН освен благотворителна дейност, има и политически функции. В края на юни и началото на юли 1876 г. БЧН с деловодител Кириак Цанков се преустройва в нова организация – настоятелството в Букурещ прераства в централен комитет за българските благотворителни общества в Румъния.

В третия параграф **"Дейността на Славянските комитети в Русия по българския въпрос (май – юни 1876)"** се насочва вниманието към създадената Българска комисия към Петербургския славянски комитет и опитите на руски дейци за създаване на благотворителен комитет в Букурещ. Приведени са сведения за контактите на БЧН със Славянските

комитети. На основата на запазената кореспонденция между български дейци от края на месец юни 1876 г. се проследява обиколката на пратеника на Славянските комитети Владимир Йонин (руски дворянин, дипломат в оставка) в румънските градове.

Четвъртият параграф е посветен на **учредяването на БЦБО на 10 юли 1876 г. в Букурещ**. На основата на обнародвани и непубликувани документи и в съпоставка с кореспонденциите в печата от 1876 г. се уточняват основателите на политическата организация и броят на благотворителните общества, упълномощили делегати за учредителното събрание. Представя се съдържанието на Устава, дават се сведения за наименованието, печатните бланки и канцеларията на новосъздадената българска политическа формация. Подробно са описани символните изображения и текстът върху два печата на БЦБО и е направено сравнение с печата на БЧН.

„В еднообразното течение на времето най-често оръжието набелязва границите между отделните му епохи”. Цитираната мисъл на Аристотел може да послужи за въвеждащ текст и за историята на БЦБО. Същинският живот на Обществото е белязан отново от знака на „оръжието” – дейността му протича между две войни – Сръбско-турската война, 1876 г. и Руско-турската война, 1877-1878 г.

Необходимостта от една обединена българска организация, която да представлява нашия народ при международно общуване, става наложителна при контактите между сръбски и български дейци през март 1876 г., във връзка с подготовката на Сръбско-турската война. Единение на българската емиграция се изисква и с оглед продължаване на националноосвободителната борба и конкретно за организиране на изпращането на доброволци за участие в Сръбско-турската война, 1876.

В резултат на кризата в БРЦК (1874-1875) в Букурещ през август 1875 част от бившите му дейци създават две организации Български

революционен комитет (БРК) и Българско човеколюбиво настоятелство (БЧН). БЧН с деловодител Кириак Цанков чувства необходимостта от едно по-широко българско представителство и има свои дописни членове в Търговище (Румъния), Кишинев и Болград (май 1876).

След потушаването на Априлското въстание, в периода май - юни 1876 г. на територията на Румъния, освен функциониращото БЧН, се създават благотворителни общества с цел подпомагане на пострадалите сънародници, но някои от тях имат и политическа дейност.

В желанието си да реши българския въпрос, Русия се нуждае от преки контакти с представителна за българите организация. Северната империя нееднократно води войни с Турция, руската армия преминава през територията на България, достига дори до Одрин, но след оттеглянето на руските войски, съдбата на българите се влошава повече – погроми и масови преселения. Руските политически и военни дейци разбират, че освобождението на България не може да стане само в резултат на успешна военна акция от страна на Русия. Необходима е предварителна подготовка на българите - важни задачи са изграждането на българска администрация и формирането на българска въоръжена сила, с която да бъде защитен българският народ след изтеглянето на руските войски на север от Дунав. През юни 1876 г. Славянските комитети в Русия изпращат в Румъния с такава мисия Владимир Йонин (да осъществи контакти с българските организации и да подпомогне създаването на една обединена българска организация). По време на своята обиколка Йонин се среща с представители на различни обществени кръгове и български организации, осъществява контакти с много изявени български дейци.

В резултат на усилията на българските дейци и на Владимир Йонин на 10 юли 1876 г. в Букурещ се създава нова политическа организация - Българското централно благотворително общество (БЦБО). БЧН в Букурещ се трансформира в Централно общество, което е ръководен орган

на българските благотворителни общества в Румъния (според Устава от 10 юли 1876 г.), но в действителност става основа на организация, която трябва да представлява интересите на целия български народ.

Глава II. Централното общество в Букурещ

В първия параграф се описват **изграждането и промените в състава на Централното общество**. Имената на дейците се уточняват от съхранените протоколи на заседанията и от изходящите документи на организацията. Особено внимание е отделено на промените в състава на Централното общество, извършени през август 1876 г. Разгледана е и организационната структура на Централното общество.

състав на ЦО в Букурещ	
председател	Кириак Цанков
почетен председател	Владимир Йонин
подпредседатели	Иван Грудов, Олимпи Панов
касиери	Ганчо Григоров, Ангел Рунта, Иван Кавалджиев, Димитър П. Иванов
секретари	Петър Енчев, Стойчо Загорски, Иван Вазов, Димитър П. Иванов, Георги Золотов
деловодител	Димитър П. Иванов
членове	П. М. Петров, Иван Теодоров, Стати Атанасович, Павел Висковски, Антон Теохаров, Стефан Стамболов, Пантелей Наботков, Димитър П. Икономов, Георги Странски, Стойко Йорданов

Във втория параграф „**Дейци на Централното общество в Букурещ**” се представят членовете на Обществото със следните данни, когато са установени (име и вариантни форми на името, по-важни родствени връзки, година и място на раждане, година и място на смъртта, професия /или занимание до 1876 г./, сведения за датите на членство и заеманата длъжност в Централното общество). Информацията за образованието на дейците и за тяхното участие в политически организации преди 1876 г. са изнесени в таблици, за да може да се направи сравнение.

В следващия трети параграф са издирени част от **почетните членове на БЦБО**. Български и чужди дейци (политици, военни дейци, духовници и журналисти), които сътрудничат на Обществото или са допринесли с

дейността си за пропагандиране на българската кауза пред света, са удостоени с почетни дипломи на БЦБО и до тях са изпратени благодарствени писма.

В заключителния параграф **"БЦБО след БЦБО"** на тази глава се разглежда прекратяването на дейността на Централното общество в Букурещ. В архива на БЦБО са запазени документи, които свидетелстват, че саморазпускането на ЦО в Букурещ на 14 април 1877 г. (обявено в печата на 16 май 1877 г.), е само формално. Обществото продължава своята дейност до края на месец май 1877 г., когато вече практически не може да съществува като организация, защото дейците напускат Букурещ.

На базата на всички събрани документални данни в дисертацията (за дейността на БЧН, за учредяването на БЦБО, за членския състав на БЧН и БЦБО; за печатите на БЧН и БЦБО) се приема, че началната дата на функциониране на ЦО е 1 май 1876 г. (т.е. БЧН в периода май-юни 1876 г. не е само предварителен стадий на ЦО (негов предходник), а част от реалната история на Обществото). На 10 юли 1876 г. се извършва преобразуване на БЧН в ЦО. На 14 април 1877 г. е подписан протокол за саморазпускане на ЦО, но това решение не е публично оповестено и разгласено в печата. Като крайна дата от съществуването на политическата организация (отново върху документални данни) се посочва кр. на месец май 1877 г. Така "животът" на ЦО е точно 13 месеца, най-сложните и драматични дни в навечерието на българското освобождение.

В буквален смисъл - като възраст на дейците, ЦО действително е комитет на „младите“, родени през периода 1847-1855 г., възраст 21–29 години.¹ Според съхранените документи най-възрастните дейци Кириак Цанков и Димитър П. Иванов, родени 1847 г., са действителните ръководители на организацията. Кириак Цанков като

¹След напускането на Иван Грудов. Само за 14 дейци са известни данните за година на раждане.

политическо ръководство, а Димитър П. Иванов като организационно функциониране. Дватама съхраняват печатите и най-важните документи на организацията. Роднински връзки в Централното общество са установени само за Стефан Стамболов и Димитър П. Иванов. Всички членове на ЦО по националност са българи, без почетния председател Владимир Йонин. В Обществото не участват духовници, защото Владимир Йонин повлиява с мнението си, че те не трябва да се обвързват с политиката.

От известните до този момент дейци, провъзгласени за почетни членове на БЦБО, най-много са дейците на Славянските комитети в Русия.

Като численост Обществото е най-големият централен български комитет в Румъния - 21 души (без Владимир Йонин); сравнението е по данните на Елена Сюпюр: Таен централен български комитет (15), Български революционен централен комитет (17).

Избраните на 8 август 1876 г. за "действителни членове" на БЦБО Константин Станишев, Райко Жинзифов, Константин Бонев, Константин Н. Палаузов и Теодор Минков са представени в дисертацията като почетни членове, защото не са открити документи за тяхното пряко участие в дейността на ЦО в Букурещ. Ако се открият архивни данни за техните прояви, свързани директно с Обществото, съставът на ЦО трябва да бъде променен на 27 души.

Глава III. Структура на БЦБО

В първия параграф на главата се разглежда **структурата на БЦБО в Румъния**. Дават се сведения за клоновете на БЦБО - 16 български благотворителни общества в румънските градове и 11 подразделения в селата на Болградска област. Разглеждат се периодите на създаване, основните нормативни документи (уставите), печатите и организационната структура на клоновете. Сведенията за членския състав са извлечени от архивните документи и от периодичния печат за периода 1876-1877 г.

населено място	ББО в Румъния	период на дейност
Александрия	Българско благотворително общество	преди 3 ноември 1876 – след април 1877
Болград	Благотворително общество Българско благотворително общество Болградско българско благотворително общество	16 юли 1876 – след май 1877
Браила	Българска благотворителна Дружба Българска благотворително общество „Дружба”	преди 24 юни 1876 – след юни 1877
Бузю	Българска община Българско благотворително общество	преди 7 ноември 1876 - ?
Галац	Българско благотворително общество	преди 24 юни 1876 - след юни 1877
Гюргево	Българско благодетелно общество „Св. св. Кирил и Методий” Българско благотворително общество	20 юни 1876 – след юни 1877
Измаил	ББО	преди 24 юни 1876 – след май 1877
Калараш	Българско благотворително обществ[ено] дружество	[януари-април] 1877 – ?
Крайова	Частно благотворително общество Частно българско благотворително общество Българско благотворително общество	7 юли /преди 7 юли/ 1876 - след април 1877
Олтеница	Благотворително общество Благотворително дружество	преди 26 юли 1876 - ?
Плоещ	Българско благотворително общество	преди 26 юни 1876 - след юни 1877
Синая	ББО	октомври 1876 - ?
Слатина	Благотворително общество Българско благотворително настоятелство	6 юли /преди 6 юли/ 1876 - след юни 1877
Турну Магурели	Българско общество Българско благотворително общество	6 юли /преди 6 юли/ 1876 - след август 1878
Турну Северин	Привременно българско благодетелно дружество „Успех”	преди 2 септември 1876 - ?
Търговище	ББО	преди 6 юли 1876 - ?

Кратките биографични данни за дейците включват: различните форми на името, професия (или занимание до 1876 г.), дата и място на раждане и дата и място на смъртта. В случаите, когато не бе открита такава информация, се посочват други кратки сведения за дееца (например член на училищно, читалищно настоятелство или друга организация).

Идентифицирането на членовете на благотворителните организации е затруднено от факта, че имената им не се изписват пълно в протоколите, разчитането на подписите е трудно (в преобладаващите случаи личните имена са с инициали или комбинирано изписване на два инициала от лично и бащино име). Някои подписи са на латиница, съществуват и подписи, в които се използват едновременно и кирилски, и латински букви. Това е характерно за българските емигранти, прекарвали голяма част от живота си в чужда езикова среда. Някои от дейците нямат трайно установен начин на подписване и използват различни (вариантни) форми на подписа. Не са малко лицата, които поради професионални и обществени задачи или заради негодите на емигрантския живот, пребивават в различни румънски градове и това затруднява издирването на сведения за тях.

Открита е информация за 11 клона (български благотворителни общества) в селата на Болградска област (Бановка, Вайсал, Долукьой, Кайраклия, Карагач, Каракурт, Конгас, Курчий, Ташбунар, Чишмелий, Шикерликитай). Всички те работят в тясно сътрудничество с Българското благотворително общество в Болград. Данни за организационната структура на обществата в Долукьой, Каракурт, Шикерликитай са извлечени от публикациите, поместени във вестник "Български глас" в Болград.

Във втория параграф **„Комитети (общества), свързани с БЦБО”** са показани дейците на Българския отбор в Кладово (Сърбия) и делегатите от БЦБО, които са изпратени там с цел организиране на българските доброволци за участие в Сръбско-турската война, 1876 г. Отбелязан е важният факт, че БЦБО осъществява връзки с Русенския комитет, който в този период е централен за Вътрешната революционна организация в България.

Третият параграф е **„Благотворителни женски общества, свързани с БЦБО”** и в него са посочени 6 общества в Букурещ, Болград, Браила,

Белград, Гюргево и Пloeщ. Вероятно женски общества, които осъществяват контакти с БЦБО, са създадени в Александрия и в Измаил.

Българските благотворителните общества в Румъния се създават в градове, където живеят големи български емигрантски колонии (с изключение на Синая). Изнесените тук данни се отнасят само за членовете на ръководните органи (настоятелствата) на ББО и не са показателни за общия брой членове. Данни за численост има само за Гюргево (юни 1876 – 28 членове-основатели) и за Болград (април 1877 - 67 спомагателни членове). Съставът на настоятелствата според нормативните документи е около 10 души (председател, подпредседател, секретар, деловодител, писар и фиксиран брой членове (обикновено 3-5 души)). Принципите, на които се изграждат обществата, са изборност, отчетност и публичност. Отчетността е в двете измерения - за дейността на обществата, осъществявана от настоятелите на общите събрания и финансова отчетност, която е задължение на касиерите. Публичността и протоколирането на решенията се осъществяват основно за благотворителната дейност на обществата.

Периодът на създаване и изграждане на организационните структури на благотворителните общества е продължителен (от времето на обновения състав на БЧН в Букурещ през май 1876 г. до формирането на ББО в Калараш през 1877 г. изминават повече от 8 месеца). В тази глава е направен опит за периодизация на историята на БЦБО (установяване на етапите в организационното изграждане на БЦБО). На базата на съхранените документи в НБКМ могат да се обособят три етапа в развитието на БЦБО:

1. май 1876 г. – 10 юли 1876 г. (преди учредяването на БЦБО);
2. 10 юли 1876 г. – 14 април 1877 г. (след учредяването на БЦБО и по време на функционирането на ЦО в Букурещ);
3. след 14 април 1877 г. (след взетото решение за саморазпускане на ЦО в Букурещ).

През първия период функционира БЧН в Букурещ (с деловодител Кириак Цанков) и се създават благотворителни общества в Браила, Галац, Гюргево, Измаил, Крайова, Плоещ, Слатина, Турну Магурели, Търговище. Обществата съществуват самостоятелно и се изграждат при специфичните условия на работа в отделните румънски градове. Създават свои нормативни документи и сами определят главните си задачи. Освен с благотворителна дейност някои от тези общества изпълняват и политически задачи: изпращане на доброволци за Сръбско-турската война, 1876 г. (например БЧН в Букурещ, благотворителните общества в Слатина, Турну Магурели, Търговище). Изпълнението на тази задача изисква предварителна съгласуваност между обществата и вероятно е осъществено взаимодействие между различните настоятелства и между БЧН и Българския отбор в Кладово (има отделни сведения в кореспонденцията на дейците от посочените общества).

За втория период е характерен централизмът. БЦБО е организация в която има строга субординация (благотворителните общества в Румъния са подчинени на ЦО в Букурещ). Основните нормативни документи (уставите) на отделните общества трябва да бъдат одобрени от ЦО, протоколите (т. н. дневници) трябва да бъдат водени по образец, зададен от Букурещ. Основните цели и задачи се определят на заседанията на ЦО в Букурещ. В приетия устав на БЦБО (10 юли 1876) се регламентира много ясно ръководната роля на обществото в Букурещ. В устава на ББО в Болград (16 юли 1876), в последния член е записано, че Настоятелството ще трябва предварително да се „споразумява” с Централното общество в Букурещ.

Освен съществуващите през първия период общества, нови се изграждат в Александрия, Болград, Бузю, Калараш, Олтеница, Синая и Турну Северин. Взаимоотношенията и контактите на Централното общество с клоновете преминават през различни трудности и изпитания. Сепаративни тенденции се наблюдават в клоновете в Крайова, Плоещ,

Гюргево, Турну Магурели, Слатина. Особено тежък е конфликтът през август 1876 г., когато се оспорва легитимността на ЦО.

През третия период обществата продължават да работят официално без ръководен център, но запазените документи показват, че ЦО се е саморазпуснало само формално и кореспонденцията на отделни ББО с дейците на ЦО продължава. Кириак Цанков, председател на БЦБО (до 14 април 1877, когато е протоколирано решението за саморазпускане на ЦО), е упълномощен да представлява ББО в Болград (16 май 1877). Документите, съхранени в ДВИА-Велико Търново и публикациите в печата, са свидетелство за функционирането на обществата в Болград, Браила, Плоещ, Слатина, Гюргево, Галац, Калараш след саморазпускането на ЦО в Букурещ. ББО в Турну Магурели продължава своята дейност и през август 1878 г.

В настоятелствата участват само българи. Има дейци, които работят в различни благотворителни общества на организацията. Биографични данни са известни за една много малка част от дейците, за да могат да се направят изводи за цялостната структура и състав. Преки роднински връзки и представители на български родове се откриват сред участниците в благотворителните общества в Слатина, Крайова, Болград и в други от по-големите общества.

При формирането на женските благотворителни общества участват родственички на дейците на благотворителните общества в структурата на БЦБО (съпруги, дъщери и други близки роднини). Публикуваните списъци на дарителките показват и участието на чужденки в тези общества. Обществото в Белград се ръководи от сръбкинята Александра Майзнер, Благодетелното дружество в Букурещ от Екатерина Ценович (също сръбкиня).

Участващите в отделните клонове са активни обществени дейци, работещи в българските училища и читалища. Не е случаен фактът, че в

Александрия, Крайова и Олтеница използват читалищните печати за документите на благотворителните общества. Почти всички от дейците на БЦБО са абонати, настоятели или спомоществователи на българските периодични издания, излизащи на румънска територия.

Официално декларираните в публичните документи на обществата благотворителни цели и положението, че обществата функционират легално в Румъния (не са тайни организации) привличат различни по социално положение дейци, включително и богати търговци за периода юни – октомври 1876 г. В периода юни – ноември 1876 г. се прави опит да бъдат обединени „млади” и „стари” в една организация, в клоновете на БЦБО участват дейци с различни идейни възгледи и позиции.

При изграждането на българските благотворителни общества се използват организационните структури (комитети) на ТЦБК и на БРЦК/БРК в румънските градове (с изключение на Калараш и Синая, където не са открити данни за комитети на ТЦБК или БРЦК/БРК). В клоновете на БЦБО участват съратници на Раковски и Левски, сподвижници на Любен Каравелов, приятели и сътрудници на Христо Ботев, тяхната роля и участие са основополагащи за периода ноември 1876 - април 1877. Част от дейците на ТЦБК и БРЦК преминават в новата политическа организация със своя опит, натрупан по време на политическата им активност в продължение на едно десетилетие (1866-1876). Трябва да се отбележи, че известни дейци на БРЦК/БРК не влизат в структурите на БЦБО. Този факт е важен, за да се посочи, че използването на организационните структури на БРЦК не означава автоматично преливане на дейците в новата политическа организация. В клоновете на Обществото влизат и много нови дейци, които не са свързани с революционното движение.

БЦБО взема и от положителния опит на своя пряк предходник – БЧН (август 1875 – април 1876). Настоятелството, което е със седалище

Букурещ, активизира за своите благотворителни акции и българите в големите румънски градове. При издаването на политическия вестник „Valcanul” (1875) с редактор-издател Кириак Цанков в много румънски градове се привличат сънародници за настоятели, които да осъществят абонамента (например в Александрия, Болград, Браила, Бузю, Галац, Гюргево, Крайова, Олтеница, Плоещ). Тези настоятели и абонати преминават в клоновете на БЦБО в съответните градове. Едни от най-дейните участници в БЧН са българските лекари в Румъния, които преминават и в БЦБО.

Обявяването на Руско-турската война през април 1877 г. довежда до ново активизиране и сплотяване на българската емиграция в Румъния. Списъците на членския състав в ББО в някои румънски градове (например Плоещ и Слатина) през май-юни 1877 г. показват участието на българи от различни социални и идейни групи.

Глава IV. Програма на БЦБО

В първия параграф се отбелязват **задачите на организацията в протоколите на Централното общество**. След запознаване със съхранените документи от фонда на БЦБО могат да се изведат следните програмни задачи² на организацията: **политически** (създаване на политическа програма, издаване на политически орган на БЦБО, организиране на българското доброволческо движение за Сръбско-турската война (1876) и за Руско-турската война (1877-1878)); **организационни** (укрепване на създадените клонове и изграждане на нови общества); **пропагандни** задачи; **благотворителни** задачи (подпомагане на участници в Априлското въстание и на български доброволци в периода 1876-1877).

²В най-широкото значение на думите, т.е. планирани, проектирани задачи, а не само в тесен смисъл – част от определена програма за действие.

Разделението е условно, защото така очертаните задачи трудно могат да бъдат изолирани и представени в чист вид. За пример може да послужи Общото събрание на БЦБО (Народният събор) през ноември 1876 г., когато се разискват политически, организационни и пропагандни задачи.

Вторият параграф е озаглавен **Създаване, варианти и разгласяване на Политическа програма за решаване на българския въпрос /септември – декември 1876/**. Разглеждането на отделните компоненти и на политическия характер и идеология на програмния документ не е предмет на представяне в настоящия дисертационен труд. Не се правят и сравнения с други политически програми от 1876 г., изработени от българите, защото този проблем е изследван многократно в историческата литература. На базата на съхранените български документи могат да се открият два етапа в изработването на Политическата програма: предварителен проект (в периода от септември до 18 ноември 1876) и окончателно изработване на програмата и изпращане до Великите сили (18 ноември 1876 – 1 декември 1876).

Изключително сложен и комплициран е проблемът с установяването на преките създатели (авторите) на проекта за политическа програма. Написването на такъв програмен документ изисква наличието на значителен политически опит, добро образование и информираност, за да бъдат представени и „облечени” идеите в подходяща форма. Много често в историческите изследвания дейците, подписали, одобрили или популяризирали един политически документ, се считат и за негови създатели, което не винаги отговаря на историческата истина. В дисертацията е направен опит да се установят дейците, написали или участвали в обсъждането на отделните варианти и да се прецизира датирането на документите.

Политическата програма се приема в окончателен вариант на Общото събрание на БЦБО (Народен събор) през ноември 1876 г.

Уточнени са факти по подготовката и провеждането на Народния събор и е издирена информация за дейците – участници (членовете на Централното общество в Букурещ и упълномощените делегати от клоновете на БЦБО). Проследени са и различните оценки за събитието през погледа на участниците и отражението му в историческите съчинения.

В този параграф акцент е поставен и върху разгласяването на Политическата програма в българския емигрантски печат в Румъния и препращането на екземпляри от нея на територията на България. Посочва се изпращането на Политическата програма до Великите сили за предстоящата Цариградска посланическа конференция (декември 1876), направен е сравнителен анализ на текстовете на Мемоара до Русия, Австро-Унгария и Франция.

В последния параграф се маркират различните по вид задачи на БЦБО - **организационни, политически, пропагандни и благотворителни задачи**. Те се разглеждат единствено на основата на протоколираните решения на организацията. Посочват се само планираните практически задачи на БЦБО, но не се разглежда и не се описва реализацията на тези проекти. В тази глава е направен опит да бъдат разграничени индивидуалните идеи, намерения и насоки за работа на дейците (отразени в тяхната кореспонденция) от колективно взетите решения (протоколирани задачи, които излизат от името на цялата организация - БЦБО).

Задачите на БЦБО (политически, организационни и пропагандни) са подчинени на главната цел – освобождението на България. Централното общество е с ръководни и водещи функции при планирането на политическите, организационните и пропагандните задачи на цялата организация. От запазените документи може да се заключи, че основните сили са съсредоточени за осъществяването на политическите и пропагандните проекти. Отделните клонове на Обществото в Румъния набелязват и решават самостоятелно само благотворителните задачи,

свързани с конкретната ситуация в съответните румънски градове; за всички други задачи трябва да приемат или да се съобразяват с решенията на ЦО.

Кириак Цанков подготвя първоначалния проект на Политическата програма за решаване на българския въпрос, в който са формулирани конкретни искания, свързани с възстановяването на Българското царство в 18 точки (юли-август 1876). Тази програма е преработена и сведена до 5 точки с общонационални искания (септември 1876). Запазените чернови в архивите на БЦБО и на Кириак Цанков свидетелстват, че Кириак Цанков при изработването на политическите искания работи в сътрудничество и с най-дейното участие на Димитър П. Иванов. На базата на съхранените документи, може да се направи извод, че основата на Политическата програма поставят и написват ръководителите на БЦБО Кириак Цанков и Димитър П. Иванов.

Проектът е обсъден на заседание на ЦО през септември 1876 г. Така се получава Политическата програма, която е изработена от една политическа организация - БЦБО, но е структурирана като политически искания от името на целия български народ. Първият вариант на политическия проект е обнародван в български периодични издания в Румъния в средата на септември 1876 г. Вторият вариант е изпратен до Русе и до други български градове през месец ноември 1876 г.

Окончателният трети проект в 6 точки е разгледан и приет на свиканото от БЦБО Общо събрание (Народен събор) (18-22 ноември 1876, Букурещ). За периода от септември 1876 г. до 18 ноември 1876 г. няма данни за писмени становища, предложения или мнения от страна на клоновете на БЦБО в Румъния по Политическата програма. Частично съхранените протоколи от Общото събрание не дават пълна картина за личностите, които обсъждат програмата (присъствието на отделни дейци на Народния събор не означава, че те активно участват в заседанията).

Политическата програма е одобрена и подписана от 10 дейци на ЦО (Владимир Йонин, Кириак Цанков, Олимпи Панов, Петър Енчев, Димитър П. Иванов, Стефан Стамболов, Иван Кавалджиев, Иван Вазов, Павел Хр. Висковский, Антон Теохаров) и от 5 делегати на клоновете на БЦБО (Тодор Илиев (Браила), Стефан Атанасов (Болград), Георги Стойчев (Александрия), Христо Златаров (Бузю), х. Васил Балтаджиев (Олтеница)). Мемоарът, включващ приетата на Народния събор Политическата програма, е изпратен до представителите на Великите сили (декември 1876). Той е подписан само от 8 дейци на Централното общество в Букурещ (К. Tzankow, D. P. Ivanoff, P. Entcheff, I. Kavalgi, S. Stambolof, Ol. Panoff, P. Chr. Viskovsky, I. Vazoff).

Провеждането на Общото събрание на БЦБО (Народен събор) се разглежда едностранчиво в българската историческата литература само като форум, на който се приема Политическата програма. Това е важно историческо събитие, на което се решават и важни организационни и пропагандни задачи. Обсъжда се и се приема нов устав на БЦБО, вземат се решения за провъзгласяване на почетни членове на организацията.

В Заключението са представени основните изводи в изследването.

Стремежът е БЦБО да бъде **представителна българска организация** (да е изразител на интересите на българския народ и от негово име да води преговори и да може да сключва политически споразумения с други народи; да излиза с актове пред международни форуми от името на всички българи), да обедини „млади” и „стари”, революционери и либерали, търговци и интелегенти в името на извоюването на българската свобода. Организацията не успява да изпълни максималната програма по обединението на българите, но и постигнатото е значително.

Във всеки един период от функционирането на ЦО в организацията има представители на различни социални и идейни групи. Дейците на ЦО

в Букурещ са родени³ в Свищов, Търново, Габрово, Севлиево, Сопот, Пещера, Шумен, Калофер, Котел, Тулча, Тараклия (Бесарабия), Цариград. Така по белега месторождение има представители от различни краища на България, Бесарабия и Цариград.

Като "действителни членове" на Централното общество в Букурещ през август 1876 г. са избрани влиятелни българи, живеещи в Москва (Константин Станишев, Райко Жинзифов, Константин Бонев), Одеса (Константин Н. Палаузов) и Николаев (Теодор Минков). Сред почетните членове на БЦБО се виждат и българи от Санкт Петербург (Димитър К. Кирович) и от Кишинев (Иван Ст. Иванов). По този начин в БЦБО влизат и дейци от българската емиграция в **Русия**.

Като почетни членове на БЦБО са избрани и двама български военни дейци, имащи високи (за българите в този период) звания: полковник Иван Кишелски и капитан Райчо Николов.

В приложените таблици за членския състав към III глава се откриват отново представители на различни социални и идейни групи в състава на българските благотворителни общества в **Румъния**: търговци и интелегенти (предимно лекари, учители, публицисти; духовници (основно в Болградска област)). В някои български благотворителни общества работят две поколения българи (бащи и синове) и много представители на отделни български родове, което дава една стабилност и възможност за добро функциониране на настоятелствата.

Председателят на БЦБО Кириак Цанков е упълномощен по време на Народния събор (ноември 1876) да представлява и Русенския централен комитет и неговите отдели в **България**. При разгласяването на Политическата програма, изработена от БЦБО, са активизирани за нейното разпространение на територията на България комитетски дейци от Търново, Габрово, Севлиево, Ловеч и др. градове.

³Данните за месторождение не са пълни.

В своята дейност **БЦБО работи като представител на българския народ.** В Устава на БЦБО от 10 юли 1876 г. е записано, че Обществото ще се обръща към "сички чуждестранни благотворителни общества". От името на БЦБО са изпратени „адреси” до световноизвестни личности, издигнали своя глас в защита на българите след погрома на Априлското въстание, на практика благодарността е от името на целия български народ.

Обществото упълномощава български и чужди дейци, които по време на Сръбско-турската война (юни – октомври 1876) представляват българите пред сръбските (граждански и военни) власти и пред руския генерал Михаил Черняев. Според Елена Сьупор са осъществени "дипломатически" контакти между БЦБО и румънското правителство. Кириак Цанков, председател на БЦБО и Пантелей Наботков, член на Централното общество в Букурещ, осъществяват първата дипломатическа мисия на българи в Русия през 1876 г. (кр. на септември – октомври 1876). Кириак Цанков е приет от руския канцлер княз А. Горчаков. Почетният член на БЦБО Йосиф Майзнер е упълномощен да представлява политическата организация в Англия (октомври 1876). Политическата програма, изработена от БЦБО, е формулирана като общонационални искания и нейното основно предназначение е да бъде припозната като обща платформа от различните слоеве на българското общество и да бъде предоставена за одобрение от участниците в Цариградската посланическа конференция.

Чрез пропагандни средства организацията въздейства върху всички българи – публикуват се възвания и се използва с успех отпечатаната стихосбирка „Пряпорец и гусла” на Иван Вазов под псевдонима Пейчин.

В БЦБО влагат своя опит десетки достойни българи – силни и открояващи се личности. Ще спомена само ръководителите на благотворителните общества: на Централното общество в Букурещ –

Кириак Цанков (председател), Олимпи Панов (подпредседател⁴), Димитър П. Иванов (деловодител); председателите на българските благотворителни общества: в Александрия – д-р Вичо Панов; в Болград – Павел Теодорович и Васил Василев; в Браила – Теодор Икономов; в Бузю - Н. Габровану и Христо Златаров; в Галац – Рафаил Атанасов; в Гюргево – Н. Андреев и Димитър Горов; в Крайова – Христо х. Данилов; в Калараш – Никола Балкански; в Олтеница – Стефан Дончов; в Плоещ – Янко Котленски и Тане Атанасов; в Синая – д-р Тодор Димитров; в Слатина - Христо Петров; в Турну Магурели – Иван Пишмишев; в Турну Северин - В. Т. Чаушов; Търговище – Христаки х. Николов.⁵

БЦБО от месец ноември 1876 г. започва да съставя списъците на българските доброволци, а в периода април-юни 1877 г. с активната си дейност по формирането на Българското опълчение, организацията дава още един значим принос за освобождението на България. Българското опълчение е основа на българската войска и при формирането му се изисква да има представители от всички райони на България.

Членовете на ЦО в Букурещ са сред най-известните български възрожденски дейци, които и след Освобождението пренасят организационния си опит, приятелствата, конфликтите и съперничествата си в политическата обстановка на възкръснала България. Ключът към разкриване на политическите нрави и нагласи се крие и в обществените прояви на българите в Румъния в навечерието на Освобождението и по-конкретно в една от значимите организации – БЦБО. След 1878 г. много от бившите членове на българските благотворителни общества в Румъния продължават да пишат най-ярките страници на българската политическа, стопанска, военна и културна история вече на територията на свободна България. Някои от дейците на БЦБО участват в комитетите

⁴Първият подпредседател Иван Грудов прекарва в БЦБО по-малко от 1 месец.

⁵Вероятно благотворителното общество в Измаил се ръководи от Мих. Златанов.

„Единство” и по този начин осъществяват връзката между двете „комитетски десетилетия”.

В заключение ще си позволя една игра на думи: когато историята печели - литературата губи, когато литературата губи – историята печели. Историята губи при липсата на документи, литературата печели от "красиви" мемоари. При БЦБО печелят и историята, и литературата. Председателят на БЦБО Кириак Цанков съхранява огромния документален архив на БЦБО, секретарят на Обществото Иван Вазов обрисова талантливо и запомнящо се "Последният комитет" на българите преди Освобождението (1876-1877).

Дейците на Българското централно благотворително общество са сред най-щастливите възрожденци, защото виждат резултата от своите усилия – освободена България през 1878 г.

В **Извори и библиография** се представят Архивни материали; Публикувани документи и описи на документи (в две части 1862-1878; след 1878); Литература; Автореферати; Карти; Уеб библиография.

Към **Приложенията** в дисертацията са поставени Списък на таблиците; Списък на съкращенията; Карта за структурата на БЦБО; Фотографии.

В текста на дисертацията са вмъкнати 44 таблици, които имат за цел по-доброто възприемане на обемната фактографска информация и са представени с пълен текст или частично важни уставни, протоколни и програмни документи.

Основните **приноси** на дисертационния труд могат да бъдат представени по следния начин:

- направен е опит да се определят етапите в организационното изграждане на БЦБО;

- уточнен е съставът (22 души) и организационната структура на Централното общество (ЦО) в Букурещ;

- издирена е информация за български и чужди дейци (27 души), провъзгласени за почетни членове на БЦБО;

- проучен е броят, членският състав и организационната структура на клоновете на организацията в Румъния - българските благотворителни общества (ББО) на базата на непубликувани документи и материали в периодичния печат в периода 1876-1877 г. (16 общества в румънските градове; 11 клона в селата на Болградска област; 6 женски благотворителни общества);

- изследвани са етапите на изработване на Политическата програма за решаване на българския въпрос и се прецизира датирането на отделните варианти на програмата;

- уточняват се дейците на БЦБО, участвали в изработването и обсъждането на Политическата програма;

- проследено е по документи организирането и провеждането на Общото събрание на БЦБО /Народен събор/ (ноември 1876).

Публикации по темата на дисертационния труд:

Вичкова, Даниела. Българското централно благотворително общество и Народният събор в Букурещ (ноември 1876 г.). – В: [Сто и десет] 110 години от Илинденско-Преображенското въстание и българската национална идея от Сан Стефано до Букурещ (1878-1913). София: [Институт за исторически изследвания - БАН], 2014, с. 105-123. ISBN 978-954-2903-11-6.

Вичкова, Даниела. Любен Каравелов, Кириак Цанков и българските доброволци в Сръбско-турската война, 1876 г. – *Българско възрождане. Идеи Личности Събития*. Том 15, [2014], с. 97-107. ISSN 1311-1337.

Вичкова, Даниела. Българското централно благотворително общество. Структура и дейци (1876-1877). – *Исторически преглед*, 2014, 1-2 (Юбилейно издание по повод 110 години от рождението на академик Димитър Константинов Косев), /39 с., под печат/.